

Joanna Frankowiak

<https://doi.org/10.26881/pwe.2021.53.10>

ORCID: 0000-0002-5993-3804

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

joanna.frankowiak@uwm.edu.pl

Stosunek studentów do stosowania kar cielesnych wobec dzieci

Summary

Attitude of university students towards corporal punishment against children

The article presents the results of research on social attitudes of university students against violence. Specifically, their reference to claims that corporal punishment is applied to children. The research results indicate a higher approval of men. The place of origin is not a differentiating indication. Only 43% of respondents know about the legal prohibition of corporal punishment. The final part reflects on preventive measures that could be addressed to students.

Keywords: violence against children, corporal punishment, prevention, university students, emerging adults

Słowa kluczowe: przemoc wobec dzieci, kary cielesne, profilaktyka, studenci, młodzi dorośli

Wprowadzenie

Stosowanie kar cielesnych w wychowaniu jest przejawem przemocy, stanowi naruszenie podstawowych praw człowieka wyartykułowanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Konwencji Praw Dziecka, w tym głównie mówiących o prawie do poszanowania godności i nietykalności cielesnej. Ich stosowanie narusza zasadę sprawiedliwości społecznej i stanowi przejaw dyskryminacji społecznej i prawnej dzieci (Jarosz, Kurkowski 2016). Jest także nieefektywną formą dyscypliny i niesie ze sobą ogromne ryzyko dla zdrowia dziecka i jego rozwoju, a akceptacja wobec ich stosowania sprzyja ich powielaniu i przekazywaniu z pokolenia na pokolenie. Kary cielesne definiowane są jako używanie przez opiekuna siły fizycznej w celu zadania bólu lub sprawienia dyskomfortu u dziecka motywowane chęcią ukarania, skorygowania zachowania czy też powstrzymania przed jego powtórzeniem (Gershoff 2008). Choć katalog przejawów nie jest zamknięty, odnajdziemy w nim zarówno: bicie, kopanie czy zmuszanie do pozostawania w niewygodnych pozycjach, jak również „lżejsze”/ „łagodniejsze” kary, określane mianem klapsów (General comment No. 8 2006: 4).

Stosowanie kar cielesnych wobec dzieci w procesie wychowania jest ugruntowane kulturowo. To właśnie kultura, za pomocą obowiązujących w niej norm i wartości, wyrażanych w ogólnie akceptowanych przekonaniach, określa sposób postrzegania dzieci, oczekiwania wobec nich, ich relacje z dorosłymi, a także pożądane postawy oraz zachowania

zarówno dzieci, jak i opiekunów (Jarosz 2009: 61–107). W badaniach wskazuje się, że istotnymi przesłankami są także: odnajdowanie uzasadnień bicia w doktrynach religijnych oraz dezaprobaty wobec zewnętrznej ingerencji państwa w sprawę rodziny (Taylor i in. 2016). Wśród kluczowych uwarunkowań aprobaty dla stosowania kar cielesnych jest ich doświadczanie w dzieciństwie (Simons, Wurtele 2010), a także przekonanie, że są to przyjęte, a nawet oczekiwane metody wychowawcze, a ich stosowanie jest niezbędne oraz skuteczne (Holden i in. 1999; Taylor i in. 2016). Innym ważnym czynnikiem sprzyjającym aprobacie stosowania kar fizycznych jest traktowanie tzw. klapsów jako odrębnej kategorii w stosunku do bicia czy przemocy jako metody niewyrządzającej u dziecka trwałej krzywdy (Tomanek 2017: 19–22). W badaniach wykazano, że przez znaczącą część społeczeństwa nie są one postrzegane jako przejawy kar cielesnych, a tym bardziej przemocy w rodzinie. Choć w debacie publicznej pojawiają się głosy zwolenników relatywizmu w ocenie „dopuszczalności” kar cielesnych, trudno je zaakceptować (Szafran 2017: 69–70). Kluczowym argumentem przeciw jest fakt, że ich stosowanie niesie ze sobą negatywne skutki dla psychiki dziecka (Butchart, Mikton 2014; Gershoff, Grogan-Kaylor 2016).

Ważnym aspektem wpływającym na społeczną aprobatę dla kar cielesnych w wychowaniu ma penalizacja ich stosowania (Elgar i in. 2018). W 61 krajach panuje całkowity zakaz ich wykorzystywania. Tym samym 13% dzieci na świecie jest w tym względzie chronionych prawem (WHO WWW).

W Polsce zakaz bicia dzieci regulowany jest zapisami Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz treścią art. 96 znowelizowanego w 2010 r. Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz.U. z 1964 r., nr 9 poz. 59 ze zm.). Niestety wiedza na temat istnienia takiego zakazu nie jest powszechna, co potwierdzają wyniki badań prowadzonych przez prof. Ewę Jarosz. Wynika z nich, że jedynie 37% badanych jest przekonanych o istnieniu prawnego zakazu stosowania kar cielesnych. Wskaźnik ten na przestrzeni lat nie uległ zasadniczym zmianom (Jarosz 2018: 16–17).

Badacze wskazują na potrzebę diagnozowania postaw społeczno-kulturowych w obszarze aprobaty stosowania przemocy w wychowaniu. W Polsce konsekwentnie od 2011 r. na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka prowadzone są badania na ogólnopolskiej próbie (Jarosz 2013, 2015, 2017b, 2018; Jarosz, Nowak 2012). Dodatkowo diagnozy realizowane są przez CBOS (2008; 2019). Służą one nie tylko monitorowaniu postaw wobec stosowania kar cielesnych w wychowaniu, lecz też poszukiwaniu sposobów na wzmocnienie działań zorientowanych na społecznie pożądaną zmianę.

Podobne cele były założone przy projektowaniu badania, których wyniki zaprezentowano w niniejszym opracowaniu. Grupą badanych uczyniono jednak studentów, będących przedstawicielami młodych dorosłych. Mowa o osobach między 18. a 25. (a nawet 29.) rokiem życia, określanych mianem *emerging adulthood*, tj. będących w okresie „wylaniającej się dorosłości” (Arnett 2015). To faza tzw. moratorium psychospołecznego, w której młodzi dorośli wypróbowują siebie w różnych rolach i sytuacjach w poszukiwaniu własnej drogi. Zyskują wiele możliwości rozwoju, podejmowania decyzji, eksploracji własnej tożsamości, ale i doświadczają poczucia niestabilności (Salvatore 2013).

Podjęciu decyzji o realizacji badań przyświecały cele poznawcze ściśle powiązane z celami praktycznymi. Zasadniczym zamierzeniem było pozyskanie informacji na temat stosunku studiujących młodych dorosłych do stosowania kar cielesnych w wychowaniu, jego charakterystyki oraz związków tych odniesień z innymi zmiennymi, takimi jak płeć, miejsce pochodzenia, doświadczanie kar cielesnych w dzieciństwie. Ponadto chciano sprawdzić, jaki odsetek badanych ma świadomość istnienia prawnego zakazu stosowania kar cielesnych i czy wiąże się ona z aprobatą stosowania kar cielesnych w wychowaniu.

W tym kontekście podjęte działania zmierzały do realizacji funkcji deskryptywnej, stanowiącej podstawę do przeprowadzenia celu praktycznego. Założono, że w oparciu o informacje dotyczące stosunku studentów do kar cielesnych oraz dodatkowe analizy zmiennych sformułowane zostaną rekomendacje o charakterze profilaktycznym. Te z kolei posłużą do projektowania i realizacji konkretnych, a co najważniejsze, adekwatnych inicjatyw w docelowym środowisku akademickim. Mowa o działaniach, które sytuują młodych dorosłych w roli obywateli, mających wpływ na dynamikę przemocy w naszym kraju, ale przede wszystkim jako przyszłych rodziców (Gershoff i in. 2017). Okres wczesnej dorosłości sprzyja podejmowaniu refleksji nad sobą, własnymi doświadczeniami z dzieciństwa i przygotowaniu do świadomego wejścia w rolę rodzica. Ze wszech miar pożądane byłoby wykorzystanie czasu studiowania do wzmocnienia odpowiednich postaw wychowawczych, w tym dezaprobaty wobec stosowania kar cielesnych (Smith, Kalkbrenner 2020). Mają one niebagatelny wpływ na późniejsze postępowanie w stosunku do dziecka i na jego rozwój. Proponowane rozwiązania stanowią poszerzenie perspektywy profilaktyki uprzedzającej w kontekście przeciwdziałania przemocy w rodzinie, utożsamianej głównie z działaniami adresowanymi do dzieci oraz rodziców (Santini, Wiliams 2016; Gershoff i in. 2017) i nauczycieli, a także innych osób pracujących z dziećmi i rodzinami (General Comment No. 8 2006: 11–12; Szymańska 2015: 52). Przyjmuje się, że dorośli niebędący rodzicami mogą być bardziej otwarci na informacje dotyczące wychowania niż rodzice o utrwalonych wzorcach zachowania (Ateah 2013; Gershoff i in. 2017).

Przyjęcie zarysowanej perspektywy stanowi odzwierciedlenie obecnej tendencji w badaniach i praktyce społecznej, sytuujących młodych dorosłych jako odrębnej grupy adresatów działań z zakresu promocji zdrowia psychicznego (Stroud i in. 2015), a traktującej szkołę wyższą jako jeden z najważniejszych kanałów systematycznego docierania do nich (Joh i in. 2017).

Ostatecznie w opisywanym w niniejszym opracowaniu badaniu zadano pytania w brzmieniu, które zastosowano w diagnozach realizowanych na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka przez panią prof. Ewę Jarosz (2018) i w badaniach CBOS (2019). Chciano w ten sposób zyskać możliwość porównania wyników z tymi, które zostały zebrane dzięki badaniom przeprowadzonym na próbach ogólnopolskich – były one traktowane jako punkt odniesienia. Umożliwiło to sformułowanie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o to, jak ustosunkowania studiujących młodych dorosłych wypadają na tle szerszej populacji.

Warto dodać, że w badaniu zrealizowanym na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka (Jarosz 2018) próba badawcza objęła 1042 Polaków powyżej 15. roku życia (52,1% kobiet

oraz 47,8% mężczyzn). Próba dobrana została w sposób zapewniający jej reprezentatywność wobec populacji ogólnej. Mieszkańcy wsi stanowili 39% próby, miast do 100 tys. mieszkańców – 32% i miast powyżej 100 tys. – 28%.

Rezultaty badań przedstawiono w ramach trzech części. W pierwszej zaprezentowano odniesienia studentów do ogólnych stwierdzeń na temat stosowania kar cielesnych. Sprawdzono przy tym, czy płeć i miejsce pochodzenia badanych są zmiennymi różnicującymi te wskazania. W drugiej części przeanalizowano związek między doświadczaniem w dzieciństwie kar cielesnych a aprobatą ich stosowania. Dopełniającym aspektem jest kwestia percepcji prawnego zakazu bicia dzieci. Uprzednio w skrócie omówiono założenia badawcze oraz zaprezentowano badaną próbę.

Założenia badawcze i badana próba

Prezentowane wyniki pochodzą z szerszych badań prowadzonych z udziałem studentów w 2020 r. Analizie poddano odpowiedzi na dwa pytania. Pierwsze z nich brzmiało: „Czy zgadzasz się z następującymi stwierdzeniami?”, do niego załączona była lista z następującymi stwierdzeniami: „Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa; Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło; Bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą; Wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar fizycznych i w żadnych okolicznościach; Bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem”. Badani ustosunkowywali się do tych zdań, wybierając jedną z odpowiedzi: „zdecydowanie się zgadzam”, „raczej się zgadzam”, „trudno powiedzieć”, „raczej się nie zgadzam” i „zdecydowanie się nie zgadzam”.

Kolejne pytanie sformułowano następująco: „Które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą być Twoim zdaniem wykorzystywane w wychowaniu?”. Wśród sposobów wskazano: „trzepnięcie w plecy, ramię lub tyłek; potrząśnięcie dzieckiem; spoliczkowanie; bicie jakimś przedmiotem; pociągnięcie za włosy, ucho; ściśnięcie, uszczypnięcie”. Tak jak w przypadku poprzedniego pytania, studenci korzystali z pięciostopniowej skali odpowiedzi (od zdecydowanie się nie zgadzam do zdecydowanie się zgadzam). Dodatkowo badanych poproszono o określenie częstotliwości doświadczania w dzieciństwie wskazanych kar ze strony rodzica lub opiekuna. Tym razem odpowiadający mieli do wyboru odpowiedzi: „nigdy”, „raz lub kilka razy”, „od czasu do czasu” oraz „często”.

Do analizy danych wykorzystano: rozkłady częstości zmiennych, test zgodności χ^2 wraz ze współczynnikiem V-Cramera oraz współczynnik korelacji Spearmana, zakładając poziom istotności $\alpha = 0,05$. Badania miały charakter quasi-reprezentacyjny dla populacji osób studiujących na badanej uczelni. Dobór próby zrealizowany został za pośrednictwem losowania grupowego (losowano pojedyncze grupy studentów z każdego wydziału) przeprowadzonego wyłącznie z udziałem studentów stacjonarnych wszystkich wydziałów jednej z polskich uczelni.

Docelowo w próbie znaleźli się przedstawiciele wszystkich wydziałów, a ich liczebność wynosiła po około 5% z każdego wydziału. Ostatecznie w badaniu udział wzięło

912 studentów. Wyeliminowano kwestionariusze zawierające braki danych i ostatecznie do dalszej analizy pozostawiono 897 ankiet. Większość z badanych osób stanowiły kobiety (540 do 357 mężczyzn). Relacja ta jest odzwierciedleniem ogólnej proporcji kobiet i mężczyzn studiujących na badanej uczelni. Wśród zmiennych niezależnych uwzględniono także miejsce pochodzenia. Zastosowano kategorie: wieś, miasto do 100 tys. oraz powyżej 100 tys. mieszkańców.

Dwie pierwsze grupy były niemal równoliczne. Liczebność osób ze wsi wyniosła 360 osób (39,5%), zaś z miast do 100 tys. mieszkańców – 359 (39,4%). Z kolej badanych pochodzących z miast powyżej 100 tys. mieszkańców było 178 (19,5%). W podziale na płeć i miejsce pochodzenia widać pewne różnice. W grupie kobiet najwyższy odsetek badanych pochodzi ze wsi (42,8%). Z kolei w przypadku mężczyzn najwięcej respondentów pochodziło z miast do 100 tys. mieszkańców (46%). Najniższe odsetki w obu grupach odnotowano w przypadku badanych pochodzących z miast powyżej 100 tys. mieszkańców – w przypadku kobiet to 21,1%, zaś mężczyzn – 17,9%. Jedynie 35 studentów jest rodzicami (22 kobiet i 13 mężczyzn), co stanowi 3,9% próby badanej.

Ustosunkowania studentów do stwierdzeń dotyczących stosowania kar cielesnych wobec dzieci

Badanie rozpoczęto od rozpoznania, jak badani ustosunkowują się do zdań dopuszczających stosowanie w wychowaniu: klapsów, lania oraz bicia.

Tabela 1. Ustosunkowania do stwierdzeń aprobujących stosowanie kar cielesnych w wychowaniu (N = 897)

Stwierdzenia	Odpowiedzi									
	1		2		3		4		5	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa	232	26	123	14	140	15	213	24	189	21
Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło	391	44	121	13	183	20	104	12	98	11
Bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą	417	47	163	18	171	19	80	9	66	7

1 – zdecydowanie nie; 2 – raczej nie; 3 – trudno powiedzieć; 4 – raczej tak; 5 – zdecydowanie tak
Źródło: badania własne.

Pierwsze z nich brzmi: „Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa”. Pozytywnie odniosło się do niego 45% badanych. Z kolei 23% badanych twierdzi, że tzw. lanie nie przynosi szkód. Aż 11% studentów zdecydowanie zgadza się ze zdaniem: „Tzw. lanie

jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło”, a kolejnych 12% – raczej się zgadza. Za tym, że bicie dziecka w niektórych sytuacjach jest najbardziej skuteczną metodą wychowawczą, optuje 16% badanych, a 7% – zdecydowanie zgadza się z tym zdaniem. Z kolei zdecydowanie przeciwna jest blisko połowa.

Zbadano także korelacje między ustosunkowaniami badanych do trzech stwierdzeń. Na podstawie wyników analiz można wskazać na istnienie związków.

Tabela 2. Wyniki analizy korelacji Spearmana między ustosunkowaniami do trzech stwierdzeń na temat stosowania kar cielesnych w wychowaniu (N = 897)

Stwierdzenia	1	2	3
1. Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa	1,000	0,646*	0,668*
2. Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło	0,646*	1,000	0,642*
3. Bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą	0,668*	0,642*	1,000

* $p < 0,01$; 1–3 – stwierdzenia

Źródło: badania własne.

Współczynniki korelacji zawierają się w przedziale $0,6 < |r| \leq 0,7$. Uzyskane wyniki wskazują na istnienie silnego związku niezależnie od znacznych dysproporcji między ustosunkowaniami do poszczególnych stwierdzeń.

Następnie zadano pytanie o to, czy zmienne płeć oraz miejsce pochodzenia różnicują ustosunkowania do trzech stwierdzeń. Na wstępie zaprezentowano wskazania z podziałem na płeć badanych (tab. 3).

Tabela 3. Ustosunkowania do stwierdzeń aprobujących stosowanie kar cielesnych w wychowaniu z uwzględnieniem podziału na płeć osób badanych (N = 897)

Stwierdzenia		Odpowiedzi									
		1		2		3		4		5	
		n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa	K	161	29,8	81	15,0	89	16,5	122	22,6	87	16,1
	M	71	19,9	42	11,7	51	14,3	91	25,5	102	28,6
Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło	K	268	49,6	76	14,1	101	18,7	49	9,1	46	8,5
	M	123	34,4	45	12,6	82	23,0	55	15,4	52	14,6
Bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą	K	283	52,4	89	16,5	99	18,3	39	7,2	30	5,6
	M	134	37,5	74	20,7	72	20,2	41	11,5	36	10,1

1 – zdecydowanie nie; 2 – raczej nie; 3 – trudno powiedzieć; 4 – raczej tak; 5 – zdecydowanie tak

Źródło: badania własne.

Ze względu na dysproporcję w liczebności kobiet i mężczyzn biorących udział w badaniu warto prześledzić głównie wartości procentowe, liczone oddzielnie dla obu płci. Zgodnie z przewidywaniami ogólnie wyższy odsetek badanych mężczyzn wyraził pozytywne ustosunkowania do wszystkich trzech stwierdzeń. Wyraźne dysproporcje widoczne są w odniesieniu do udzielających odpowiedzi „zdecydowanie się nie zgadzam”. Różnica w odsetkach kobiet i mężczyzn, którzy zaznaczyli skrajnie negatywne ustosunkowanie, wyniosła ponad 10%. Największą różnicę odnotowano w odniesieniu do bicia dziecka jako skutecznej metody wychowawczej oraz szkodliwości tzw. lania.

Analizę różnic między kobietami i mężczyznami w zakresie ustosunkowań do stwierdzeń aprobujących stosowanie kar cielesnych w wychowaniu przeprowadzono przy użyciu testu *U* Manna-Whitneya. W zakresie wszystkich trzech stwierdzeń wystąpiły istotne różnice. Mężczyźni w porównaniu z kobietami uzyskują wyższe wyniki. Może to wskazywać na wyższy poziom aprobaty mężczyzn dla stosowania kar cielesnych w wychowaniu.

Tabela 4. Wyniki testu *U* Manna-Whitneya w badaniu różnic między kobietami i mężczyznami w zakresie ustosunkowań do stwierdzeń aprobujących stosowanie kar cielesnych w wychowaniu

Stwierdzenia	Średnia ranga		U	Z	p
	K	M			
1. Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa	414,34	501,42	115 105,00	5,046	< 0,001
2. Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło	413,97	501,99	115 307,50	5,240	< 0,001
3. Bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą	419,07	494,28	176 457,50	4,523	< 0,001

Źródło: badania własne.

Z kolei miejsce pochodzenia nie jest zmienną różnicującą aprobatę wobec wskazanych stwierdzeń. Potwierdzają to wyniki testu *H* Kruskala-Wallisa. Nie ma różnic zarówno w przypadku stwierdzenia 1. ($H = 3,318$, $df = 2$, $p = 0,19$), stwierdzenia 2. ($H = 0,066$, $df = 2$, $p = 0,968$), jak i stwierdzenia 3. ($H = 1,278$, $df = 2$, $p = 0,528$).

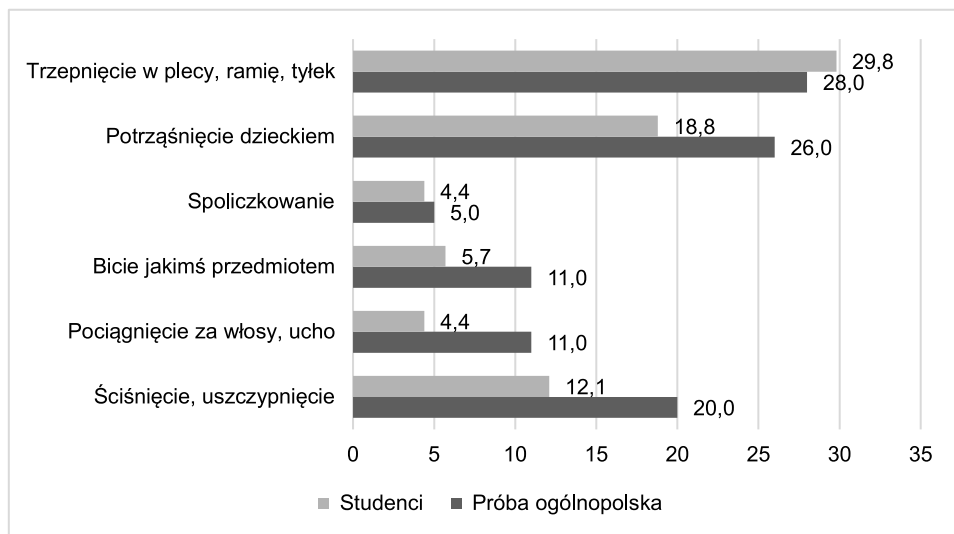
Zapytano również, czy badani zgadzają się ze stwierdzeniem: „Wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar cielesnych”. Aprobatę wyraziło 39% (351 osób) badanych, a zdecydowaną – co czwarty badany. Przeciwnego zdania było nieznacznie mniej osób – 38%, (345). W tym po 19% udzieliło odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”.

Różnica pomiędzy odsetkami kobiet i mężczyzn będącymi zdecydowanymi przeciwnikami stosowania kar cielesnych wynosi 5%, a zwolennikami – 1%. Jeśli jednak zsumujemy odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” oraz „zdecydowanie nie” i „raczej nie” – w przypadku kobiet otrzymamy, odpowiednio: 42% i 36%, a w przypadku mężczyzn – 34% oraz 43%.

Aby rozstrzygnąć, czy istnieje związek między płcią badanych i ich ustosunkowaniami do stwierdzenia: „Wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar cielesnych” zastosowano test χ^2 z V-Cramera. Istotność asymptotyczna wyniosła $p = 0,045$. Nie jest to jednak zależność silna, gdyż współczynnik V był równy 0,1.

Doświadczenie poszczególnych kar cielesnych w dzieciństwie i aprobatą dla ich stosowania

Zadano również pytanie o to, które kary mogą być wykorzystywane w wychowaniu. Wyniki zaprezentowano na rycinie 1. Dla większej przejrzystości danych zsumowano odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” i przedstawiono na tle wskaźników otrzymanych w badaniu ogólnopolskim (Jarosz 2018).

Rycina 1. Pozytywne ustosunkowania studentów i respondentów ogólnopolskiego badania na pytanie: „Które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą być Twoim zdaniem wykorzystane w wychowaniu” wyrażone w procentach

Źródło: badanie własne (N = 897) oraz dane z badań Jarosz (2018) (N = 877).

Niższe odsetki studentów w porównaniu do respondentów uczestniczących w badaniach ogólnopolskich pozytywnie odnoszą się do wskazanych kar. Nieznacznie częściej aprobują jedynie trzepnięcie w plecy, ramię, tyłek (1,8%). Znacznie rzadziej – bicie jakimś przedmiotem, pociągnięcie za włosy lub ucho oraz ściśnięcie, uszczypięcie. Wyraźnie niższy odsetek studentów w stosunku do badanych z próby ogólnopolskiej aprobuje

potrząsanie dzieckiem. Wciąż jednak jest na wysokim poziomie, gdyż co piąty student i co czwarty Polak zdecydowanie lub raczej zgadza się na stosowanie tej kary.

Kolejne pytanie, które postawiono, brzmiało: „Czy istnieje związek między doświadczaniem kar cielesnych w dzieciństwie a aprobatą odnośnie ich stosowania?”. Zdecydowanie najwięcej studentów doświadczyło „trzepnięcia w plecy, ramię lub tyłek” (68%), w tym 240 badanych (27%) – od czasu do czasu lub często. Z kolei najniższy odsetek badanych doświadczył „spoliczkowania” (16%) oraz „pociągnięcia za włosy, ucho” (22%).

Tabela 5. Doświadczenie przez badanych w dzieciństwie poszczególnych kar cielesnych z uwzględnieniem częstotliwości (N = 897)

Kara cielesna	Dopuszczanie stosowania w wychowaniu			
	nigdy	raz lub kilka razy	od czasu do czasu	często
1. trzepnięcie w plecy, ramię, tyłek	289	368	179	61
2. potrząśnięcie dzieckiem	600	210	63	24
3. spoliczkowanie	749	102	25	21
4. bicie jakimś przedmiotem	542	248	66	41
5. pociągnięcie za włosy, ucho	699	139	41	18
6. ściśnięcie, uszczyknięcie	649	170	48	30

Źródło: badania własne.

Dodatkowo jedynie 207 badanych nie doświadczyło w dzieciństwie żadnego spośród sześciu przejawów kar cielesnych, a ponad połowa studentów – więcej niż jednego. Z kolei co dwudziesty badany doświadczył wszystkich sześciu przejawów kar cielesnych.

Zależność między doświadczaniem kar w dzieciństwie a aprobatą ich stosowania zbadano na dwa sposoby. Pierwszym z nich było zestawienie doświadczania kar i stosunku do trzech stwierdzeń (1. Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa; 2. Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło; 3. Bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą).

Uczestnicy mogli wskazać na doświadczanie sześciu przejawów kar cielesnych. Każdej odpowiedzi była przypisywana wartość 0 – jeśli jej nie doświadczył, lub 1 – jeśli jej doświadczył. Tym samym osoba badana mogła uzyskać 0–6 punktów. Taki wynik sumaryczny był podstawą do przeprowadzenia analizy korelacji.

By zbadać, czy istnieje związek między doświadczaniem poszczególnych kar cielesnych w dzieciństwie i aprobatą wobec ich stosowania, zastosowano współczynnik korelacji Spearmana. Z otrzymanych danych wynika, że istnieje związek, choć jest on słaby (tab. 6).

Dodatkowo przyjrzano się temu, czy doświadczanie poszczególnych kar cielesnych w dzieciństwie ma związek z aprobatą ich stosowania. Wyniki analizy danych uzyskanych przy zastosowaniu korelacji Spearmana przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 6. Wyniki analizy korelacji między doświadczaniem kar cielesnych w dzieciństwie a ustosunkowaniami do trzech stwierdzeń na temat stosowania kar cielesnych w wychowaniu (N = 897)

Stwierdzenia	Doświadczanie kar cielesnych
Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa	0,263*
Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło	0,207*
Bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą	0,181*

* $p < 0,01$

Źródło: badania własne.

Tabela 7. Wyniki analizy korelacji Spearmana między doświadczaniem w dzieciństwie konkretnych kar cielesnych a dopuszczaniem ich stosowania (N = 897)

Doświadczenie w dzieciństwie ze strony rodzica/rodziców	Dopuszczanie stosowania w wychowaniu					
	1	2	3	4	5	6
1. trzepnięcie w plecy, ramię, tyłek	0,225**	0,090**	0,143**	0,162**	0,170**	0,154**
2. potrząśnięcie dzieckiem	0,073*	0,252**	0,115**	0,066*	0,086*	0,176**
3. spoliczkowanie	-0,020	0,029	0,193**	0,047	0,009	0,054
4. bicie jakimś przedmiotem	0,056	0,028	0,092**	0,209**	0,048	0,086**
5. pociągnięcie za włosy, ucho	0,080*	0,066*	0,117**	0,101**	0,170**	0,164**
6. ściśnięcie, uszczypnięcie	0,109**	0,116**	0,090**	0,155**	0,168**	0,310**

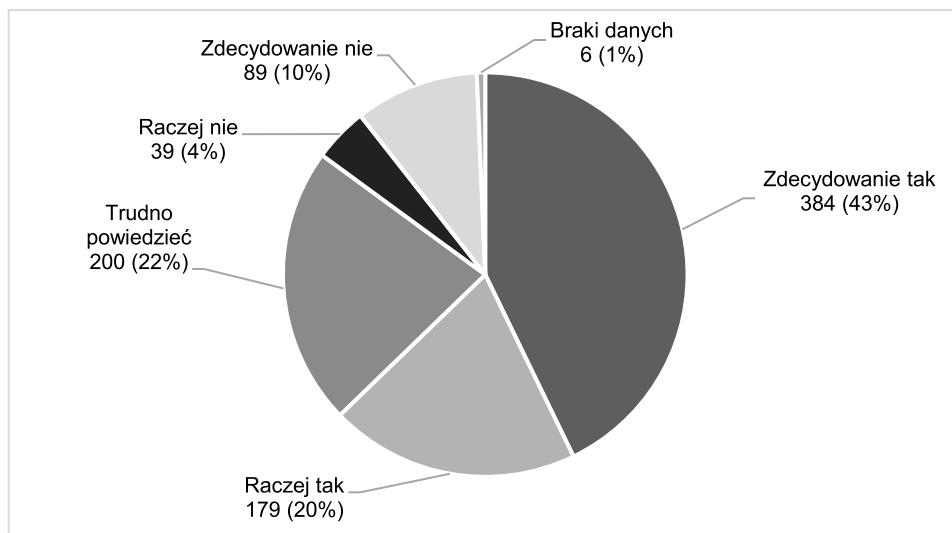
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Źródło: badania własne.

Wyraźnie widoczna jest tendencja do aprobowania przez studentów tych kar, których sami doświadczali.

Prawny zakaz stosowania kar cielesnych w percepcji studentów

W badaniu ujęto także zagadnienie prawnego zakazu stosowania kar cielesnych w wychowaniu. O jego istnieniu przekonanych jest 43% badanych. Ponad jedna trzecia studentów nie ma na ten temat zdania albo wątpli w istnienie tego zakazu.

Rycina 2. Odpowiedzi badanych na pytanie: „Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem: Bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem” (n = 897)

Źródło: badania własne.

Postawiono także pytanie o to, czy istnieje związek między identyfikowaniem stosowania kar cielesnych w Polsce jako zakazanych a stosunkiem do stwierdzenia: „Wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar cielesnych”. Do analizy ponownie wykorzystano współczynnik korelacji rang Spearmana. Pomiędzy zmiennymi występuje korelacja dodatnia, zależność jest istotna. Z kolei siła związku ma charakter umiarkowany (przeciętny) i wynosi 0,46 ($p < 0,01$).

Dyskusja

Kluczowa w badaniu stała się analiza stosunku studentów do trzech stwierdzeń aprobujących stosowanie kar cielesnych: 1) „Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa”; 2) „Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło”; 3) „Bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą”. Ogólnie wskaźniki pozytywnych ustosunkowań (odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam”) były zbliżone do tych uzyskanych w badaniach Rzecznika Praw Dziecka. Wyniosły bowiem analogicznie: 45%, 23% i 16% w stosunku do 43%, 24% i 17% (Jarosz 2018). W badaniach CBOS pozytywnie do pierwszego zdania odniosło się 61% badanych, a do drugiego – 25% (CBOS 2019). Znaczące różnice odnotowano przy porównaniu odsetków odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam”. Takich odpowiedzi na kolejne trzy pytania wśród studentów było: 21%, 11% i 7% w stosunku do badań Rzecznika Praw Dziecka:

2%, 2% i 4% (Jarosz 2018). Analogicznie w badaniach CBOS odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” udzieliło na pierwsze pytanie 12%, 5% na drugie. Trudno wprost odpowiedzieć, jakie są przyczyny takich dysproporcji. Wysokie odsetki studentów zdecydowanie zgadzających się ze zdaniem aprobującymi stosowanie kar cielesnych stanowią wyzwanie dla działań o charakterze profilaktycznym. Warto byłoby w przyszłości zaprojektować badania, które pozwoliłyby na uchwycenie, jak wraz z upływem lat kształtuje się stosunek młodych dorosłych do stosowania kar cielesnych. Wówczas można by zaprosić do badania osoby między 20. a 35. rokiem życia.

Zbliżone, choć nieco wyższe są odsetki studentów zdecydowanie negatywnie odnoszących się do zdania pierwszego i trzeciego w porównaniu ze wskazaniami respondentów z badania Rzecznika Praw Dziecka. Z kolei o 10% mniej studentów uważa, że lanie jeszcze nikomu nie zaszkodziło. Wyniki te mogą zaskakiwać, wzięwszy pod uwagę oczekiwanie, że studenci, jako przedstawiciele młodszego pokolenia, będą w mniejszym stopniu aprobować stosowanie kar cielesnych (Makaruk 2013: 43; Jarosz 2017a: 44). Z kolei silne związki między ustosunkowaniami do poszczególnych stwierdzeń skłaniają do podejmowania szeroko zakrojonych działań profilaktycznych. Świadczą o powiązaniu między aprobatą stosowania klapsów a pozytywnym nastawieniem do „lania” czy bicia dzieci pomimo znacząco wyższego odsetka osób aprobujących lżejsze kary fizyczne.

Na podstawie uzyskanych wyników można zdecydowanie stwierdzić, że kobiety w mniejszym stopniu aprobują stosowanie kar cielesnych w wychowaniu, co odzwierciedla ogólną tendencję uchwyconą zarówno w badaniach polskich (Włodarczyk 2017; Jarosz 2018; CBOS 2019), jak i zagranicznych (Smith, Kalkbrenner 2020). Zaś miejsce pochodzenia studentów nie jest zmienną różnicującą poziom aprobaty ich ustosunkowań do trzech stwierdzeń. Inaczej niż w innych badaniach (Jarosz 2017b: 20).

W odniesieniu do zdania: „Wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar cielesnych” odnotowano wyraźną polaryzację pozytywnych i negatywnych ustosunkowań. Jest ona także widoczna w innych doniesieniach (Włodarczyk 2017: 86–87). Pozytywnie odniosło się 39% studentów, tyle samo co w badaniu ogólnopolskim (Jarosz 2018). Istnieją jednak wyniki, według których osoby bezdzietne wykazują się statystycznie mniejszą aprobatą wobec całkowitego powstrzymywania się od stosowania kar cielesnych niż dorośli posiadający dzieci (Włodarczyk 2017: 86–87).

Studenci generalnie rzadziej niż badani dorośli Polacy aprobują stosowanie poszczególnych kar cielesnych w wychowaniu (Jarosz 2018). Ta dysproporcja dodatkowo rośnie w odniesieniu do tzw. cięższych kar, takich jak: „bicie przedmiotem”, „pociągnięcie za włosy, ucho” czy „ściśnięcie, uszczypnięcie”.

Potwierdzono również związek między doświadczeniem kar cielesnych w dzieciństwie a stosunkiem do wskazanych trzech zdań dotyczących stosowania klapsów, „lania” i bicia, a także większą aprobatę stosowania kar, których sami doświadczyli (Simons, Wurtele 2010). Może to świadczyć o internalizacji pozytywnego odbioru własnych przemocnych doświadczeń (Sajkowska 2009).

Ważnym aspektem było odniesienie się do prawnego zakazu stosowania kar cielesnych w wychowaniu. Aż 63% studentów wie o istnieniu prawnego zakazu bicia dzieci w stosunku do 61% dorosłych Polaków (Włodarczyk 2017: 92). Istnieje także statystycznie istotny związek między identyfikowaniem stosowania kar cielesnych w Polsce jako zakazanych a stosunkiem do stwierdzenia: „Wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar cielesnych”. Potwierdza to, choć niebezpośrednio tendencję mówiącą o tym, że zmiana w zakresie prawa może wpływać na system aksjomatyczny społeczeństwa. Wprowadzenie zakazu łączy się z nasileniem społecznej dezaprobaty do stosowania kar cielesnych wobec dzieci oraz zwiększeniem liczby rodziców, którzy odrzucają ich wykorzystywanie w wychowaniu swoich dzieci (Janson i in. 2017). Upowszechnienie informacji o prawnym zakazie, choć ważne, jest niewystarczające. W badaniach potwierdzono stosowanie kar cielesnych pomimo świadomości zakazu, wynika to z przekonania, że są one najsukuczniejszą formą dyscypliny (Mweru 2010).

Zrealizowane badania wpisują się w ogólnoswiatową tendencję prowadzenia badań z udziałem młodych dorosłych, osób znajdujących się w tej szczególnej fazie rozwoju. Pozyskane wyniki – oprócz tego, że dostarczają wiedzy o ich stosunku do stosowania kar cielesnych w wychowaniu – stanowią ważny zasób do tworzenia koncepcji adekwatnych działań o charakterze profilaktycznym. Młodzi dorośli, jako potencjalni przyszli rodzice, powinni być objęci działaniami zorientowanymi na kształtowanie postaw sprzeciwu wobec przemocy, ze szczególnym uwzględnieniem negacji tej, która jest stosowana wobec dzieci.

Inicjatywy powinny wchodzić w zakres zarówno profilaktyki uniwersalnej, jak i selektywnej. Wśród inicjatyw pierwszorzędowych warto wskazać działania poszerzające wiedzę na temat negatywnych skutków stosowania kar cielesnych w wychowaniu, ze szczególnym uwzględnieniem klapsów. Warto zwrócić uwagę na wysokie odsetki studentów niezdecydowanych, czyli takich, którzy udzielali odpowiedzi: „trudno powiedzieć” na pytania o dopuszczanie stosowania klapsów, „łania” i bicia. Wskaźniki te wahają się między 15% a 20%. Są one znacząco wyższe niż te otrzymane w badaniach ogólnopolskich w ostatnich latach. Tam wskaźniki nie przekraczają 12% (Włodarczyk 2017; Jarosz 2018; CBOS 2019). Można założyć, że to grupa, do której potencjalnie najłatwiej dotrzeć z argumentami kwestionującymi zasadność stosowania wszelkich kar cielesnych w wychowaniu. Wyższy poziom aprobaty u mężczyzn może się stać wskazówką dla osób projektujących działania o charakterze edukacyjnym.

Kolejnym celem działań profilaktycznym powinno być upowszechnienie wiedzy na temat prawnego zakazu stosowania kar cielesnych w wychowaniu (z zasygnalizowaniem, że dotyczy to także używania tzw. klapsów). Jak podkreśla Ewa Jarosz: „skutecznej reformie prawa musi towarzyszyć jasny plan działania dotyczący tego, jakie kroki należy podejmować w celu podniesienia społecznej świadomości rzeczywistej roli zakazu i – ogólniej – roli prawa w ochronie dzieci przez przemocą” (2019: 15).

Wśród działań o charakterze selektywnym powinny być realizowane inicjatywy adresowane do osób, które doświadczyły przemocy ze strony rodziców. Studenci ci są znacznie bardziej predysponowani do aprobowania kar cielesnych (co potwierdzono

w przeprowadzonych analizach), a także ich stosowania wobec własnych dzieci. Ci spośród nich, którzy systematycznie doświadczali kar cielesnych, z pewnością mierzą się także z psychologicznymi skutkami. Uzasadnione jest podejmowanie działań psychoedukacyjnych, ale i zorientowanych na osiągnięcie celów o charakterze wsparciowym czy pomocowym.

Idealnym dopełnieniem są wszelkie aktywności zorientowane na wzmacnianie kompetencji interpersonalnych. Ich niski poziom sprzyja stosowaniu kar cielesnych wobec dzieci (Izdebska, Lewandowska 2009). Choć wzmacnianie tych umiejętności jest wpisane w proces kształcenia, uczelnia może uruchamiać dodatkowe zasoby. Warto również rozważyć realizację specjalnych warsztatów skupiających się na kompetencjach wychowawczych dedykowanych chętnym studentom.

Literatura

- Arnett J.J. (2015), *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford, Oxford University Press.
- Ateah C.A. (2013), *Prenatal parent education for first-time expectant parents: Making it through labor is just the beginning...* „Journal of Pediatric Health Care”, 27.
- Butchart A., Mikton C. (2014), *Global status report on violence prevention. Technical Report*. World Health Organization. <http://eprints.uwe.ac.uk/30034>, 8.03.2021.
- CBOS (2008), *Spoleczne przyzwolenie na bicie dzieci*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_106_08.PDF, 17.03.2021.
- CBOS (2019), *Przemoc domowa wobec dzieci. Komunikat z badań*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_049_19.PDF, 9.03.2021
- Crouch J.L., Behl L.E. (2001), *Relationships among parental beliefs in corporal punishment, reported stress, and physical child abuse potential*. „Child Abuse & Neglect”, 25(3).
- Elgar F.J., Donnelly P.D., Michaelson V., Gariépy G., Riehm K.E., Walsh S.D., Pickett W. (2018). *Corporal punishment bans and physical fighting in adolescents: an ecological study of 88 countries*. „BMJ Open”, 8(9).
- Ending Violence in Childhood: Global Report* (2017), https://resourcecentre.savethechildren.net/node/12380/pdf/global_report_2017_ending_violence_in_childhood.pdf, 9.03.2021.
- General Comment No. 8 (2006), *The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment*. <http://www.refworld.org/docid/460bc7772.html>, 4.06.2016.
- Gershoff E.T. (2008), *Report on Physical Punishment in the United States: What Research Tells Us About Its Effects on Children*. Columbus–Phoenix, Center for Effective Discipline and Phoenix Children’s Hospital.
- Gershoff E.T., Grogan-Kaylor A. (2016), *Spanking and child outcomes: Old contro-versies and new meta-analyses*. „Journal of Family Psychology”, 30.
- Gershoff E.T., Shawna J.L., Durrant J.E. (2017), *Promising Intervention Strategies to Reduce Parents’ Use of Physical Punishment*. „Child Abuse & Neglect”, 71.

- Holden G.W., Miller P.C., Harris S.D. (1999), *The Instrumental Side of Corporal Punishment: Parents' Reported Practices and Outcome Expectancies*. „Journal of Marriage and Family”, 61(4).
- Izdebska A., Lewandowska K. (2009), *Znaczenie profilaktyki krzywdzenia małych dzieci*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 8(2).
- Janson S., Langberg B., Svensson B. (2017), *Physical punishment of children banned since 30 years: The Swedish experience*. New York, NY, Routledge.
- Jarosz E. (2009), *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Perspektywa globalna i lokalna*. Katowice, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Śląskiego.
- Jarosz E. (2013), *Polacy wobec bicia dzieci. Raport z badań 2013*. <http://brpd.gov.pl/aktualnosci-ksiazki-informatory-poradniki/polacy-wobec-bicia-dzieciraport-z-badan-2013>, 9.03.2021.
- Jarosz E. (2014), *Przemoc w wychowaniu. Między prawnym zakazem a społeczną akceptacją*. https://brpd.gov.pl/sites/default/files/przemoc_w_wychowaniu_raport_ewa_jarosz_2014_0.pdf, 9.03.2021.
- Jarosz E. (2017a), *Dziecka bicie latwi życie – czyli o przemocy w wychowaniu w opiniach i relacjach rodziców*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 4.
- Jarosz E. (2017b), *Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć. Raport Rzecznika Praw Dziecka 2017*. http://brpd.gov.pl/sites/default/files/przemoc_w_wychowaniu_raport_2017_0.pdf, 9.03.2021.
- Jarosz E. (2018), *Postawy wobec przemocy w wychowaniu – czy dobra zmiana? Raport Rzecznika Praw Dziecka*. https://brpd.gov.pl/sites/default/files/raport_2018.pdf, 17.03.2021.
- Jarosz E. (2019), *Profilaktyka kar cielesnych w świetle doświadczeń i dobrych praktyk*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 2.
- Jarosz E., Kurkowski C. (2016), *Kary cielesne – kontestacja a rzeczywistość*. „Problemy Wczesnej Edukacji”, 35(4).
- Jarosz E., Nowak A. (2012), *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Monitoring funkcjonowania ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka*. http://brpd.gov.pl/sites/default/files/dzieci_ofiary_przemocy_w_rodzinie.pdf, 17.03.2021.
- Joh H.K., Kim H.J., Kim Y.O., Lee J.Y., Cho B., Lim C.S., Jung S.E. (2017), *Health promotion in young adults at a university in Korea*. „Medicine”, 96(7).
- Makaruk K. (2013), *Postawy Polaków wobec kar fizycznych a ich stosowanie w praktyce rodzicielskiej*. „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 12(4).
- Mweru M. (2010), *Why are Kenyan teachers still using corporal punishment eight years after a ban on corporal punishment?* „Child Abuse Review”, 19.
- Sajkowska M. (2009), *Bicie dzieci. Postawy i doświadczenia dorosłych Polaków. Raport z badań*. Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje.
- Salvatore C. (2013), *Arrested adolescent offender: A study of delayed transition to adulthood*. El Paso, LFB Publications.
- Santini P.M., Williams L.C. (2016), *Parenting programs to prevent corporal punishment: A systematic review*. „Paidéia (Ribeirão Preto)”, 63(26).
- Simons D.A., Wurtele S.K. (2010), *Relationships between parents' use of corporal punishment and their children's endorsement of spanking and hitting other children*. „Child Abuse & Neglect”, 34(9).
- Smith J.L., Kalkbrenner M.T. (2020), *Young Adults' Attitudes About Corporal Punishment: Implications for Mental Health Counseling*. „Journal of Mental Health Counseling”, 42(3).

- Stroud C., Walker L.R., Davis M., Irvin Ch.E. (2015), *Investing in the health and well-being of young adults*. „Journal of Adolescent Health”, 56(2).
- Szafran J. (2017), *Kary fizyczne, jako przejaw przemocy wobec dzieci*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 4.
- Szymańska J. (2015), *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*. Warszawa, Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Taylor C.A., Al-Hiyari R., Lee S.J. (2016), *Beliefs and ideologies linked with approval of corporal punishment: a content analysis of online comments*. „Health Education Research”, 31(4).
- Tomanek P. (2017), „*Poniżająca przemoc*” czy „*wychowawczy klaps*”? *Dyskursy na temat stosowania kar fizycznych wobec dzieci i ich ustawowego zakazu w Polsce*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 4.
- WHO (WWW), *Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children*, <https://endcorporal-punishment.org/countdown/>, 9.03.2021.
- Włodarczyk J. (2017), *Klaps za karę. Wyniki badania postaw i stosowania kar fizycznych w Polsce*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 4.

Akty prawne

- Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r., poz. 1444 ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r., poz. 1249).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r., poz. 1359).